

שמונה מעלות בצדקה

הרב יהושע שלקובסקי

להקדים, עניי עירך וכדומה, אלא סדר עדיפויות בצורת הנתינה. ובזה באמת יש לשאול אם יבא לפנינו (ז"א יחד) שני עניים או אפשר לקיים בו המעלה הראשונה והשני מהמעלות האחרות ומצב השני יותר דחוק את מי יש להקדים? שאלה נוספת. האם הדרגות המובאות להלן שייכות גם במעלה ראשונה עצמה דהיינו לתת לפני שישאל [מעלה חמישית]. [ענין מתן בסתר אולי לא שייך לפה - דהרי חז"ל אמרו שאם אדם נותן מתנה לחבירו צריך להודיעו מרבה אהבה וריעות, דפה מדובר על מתנה שלא מתבייש בו עיין שייך ס"ק ו] וצ"ע. והנה ביחס לשאלה הראשונה אולי ניתן לאמר שיש להבחין בין מעלה הראשונה לשאר המעלות. דהיינו אע"פ שהעני האחר כרגע יותר דחוק - אבל יותר מועיל לעזור לראשון כדי שבעתיד לא יהיו שני עניים דחוקים - וגם שלא יהא הראשון במצב של עניות אין דבר יותר דחוק ממנו. אבל שאר המעלות יש מקום להעדיף דחקות העני על "צדקות" הנותן, ונראה שלפי מה שהקדמנו שכל ענין המעלות הן ענין של צורת הנתינה ולא של דין קדימה בין סוגים שונים של צדקה ה"ה שאינן מעניקות דיני קדימה בין עניים שונים אלא לאותו עני בצורת הנתינה. מקור למעלה זו מביאים מתורת כהנים פרשת בהר, אבל שזו גדולה מכולם מציין

1. הרמב"ם הלכות מתנות עניים פרק יי הלכה ז' וכן בשו"ע יו"ד סימן רמ"ט סעיף ו': שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו. מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק בישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך עכ"ל. והנה נראה שאין כוונת הרמב"ם לסוגי צדקות [במושג הרחב של "צדקה"] דהלא הרמב"ם בעצמו בפרק ח' הלכה י' פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים וכו'. וכן בשו"ע בסעיף ט"ז מובא שבניית ביה"כ עדיפא ממצות צדקה, ועניים ללמוד תורה וחולים עניים עדיפא - אע"פ שמה שמובא בשו"ע היא דעת המהרי"ק ועיין בהגר"א [לענין ביה"כ] שאינו מוכרח וא"כ יתכן שהרמב"ם חולק אבל השו"ע מביא את שניהם. לכן ברור שאין זו דהיינו סוגי צדקות כוונת הרמב"ם. אלא כוונתו במושג המצומצם של המלה דהיינו לפרנסת עניים ולכסותן וכל צרכיהם. גם לא להבחין בין הסוגים שבצדקה עצמה שכבר בירר בשו"ע רנ"א סעיף ז' חייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום. וכן נראה מהרמב"ם פ"ז ה"ו בענין בדיקות. וכן אין ענין פה לאיזה עניים

הגר"א לגמרא בשבת סג. "א"ר אבא אמר רשב"ל גדול המלוה יותר מן העושה צדקה והמטיל בכיס יותר מכולן" והנה מתעוררת שאלה מדוע הרמב"ם לא ספר תשע מעלות, שמשמע שהמטיל בכיס יותר מהלואה. אם נסביר שמטיל בכיס יותר מהלואה הוא בזה שגם הנותן נהנה ואינו מפסיד ולכן הבושה של קבלת טובה פחות מאצל הלואה יש מקום לקושיא זו ועיין ש"ך סק"ו שכן כתב ועיין לקמן - אבל אם נלמד כמהרש"א שבהלואה נותן פחות ובסוף לא יהיה לו מה לשלם כיון שבמקום להשקיע הכסף הוציאו על פרנסתו ובמטיל לכיס נותן הרבה יותר - לא קשה מידי - שבאותו סכום, משמע, אין מעלה במטיל לכיס מבהלואה, בצורת הנתינה. ויתכן שאפילו נאמר שיש בושה יותר בהלואה אבל מצד הנותן שלא מרויח בכלל (ופעמים יש הפסד), זו מעלה יתרה. אותו חשבון אפשר לעשות בין מתנה להלואה ולכן מונה אותם הרמב"ם יחד ובזה הסדר, ואחרון שבהם שממציא לו מלאכה אין למטיב שום הוצאות.

2. המעלה השניה

הרמב"ם ה"ח. פחות מזה הנותן צדקה לעניים לא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח. שהרי זו מצוה לשמה. כגון לשכת החשאים שהיתה במקדש שהיו הצדיקים נותנים בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסים ממנה בחשאי. וקרוב לזה הנותן לתוך קופה של צדקה. ולא יתן אדם לתוך קופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע לנהוג כשורה כר' חנניה בן תרדיון. עכ"ל.

בשו"ע סעיף ט, דומה ללשון זה אבל מהמלים "שהרי זו" עד "ממנה בחשאי" חסר (וכן בסוף "כרבי חנניה בן תרדיון"). ויש לשאול מדוע "קרוב לזה" הלא הגמי מביאה ארנקי של צדקה בתור הסבר על מעלה זו. ועיין בגר"א שמסביר בגלל לשכת החשאים דהיינו (כנראה) שזה עדיף. ואולי בגלל זה מוסיף הרמב"ם שהרי זו מצוה לשמה שההבדל הוא שבלשכת החשאים כנראה אף אחד לא ראה שנותנים משא"כ בקופה שיתכן שאחרים רואים כגון הגבאים. ולפי זה נותן לארנקי של צדקה אולי הכוונה לארנקי ולא בקופה שזה מעצמו וזו על ידי גבאי [ואולי אפשר עוד לומר שהמחבר רואה הדגש בזמן הנתינה דהיינו עיקר הענין שלא תהא בושה בזמן הנתינה אבל (אולי) הרמב"ם מסביר לא מצד העני אלא מצד הנותן שיעשה לשמה ולכן השו"ע מדבר בלשון הוה למי נותן וממי מקבל והרמב"ם בלשון עבר נתן-לקח]. בגמרא בבי"ב מובא שהנותן מתברך בשש ברכות והמפייסו באחת עשרה ברכות ועיין בתוסי' שמי שנותן בלי לפייס מתברך בשש ברכות ואם מפייס בשבע עשרה, ואם כן לכאורה אם נתן בסתר פרוטה מתברך בשש ואם נתן לו בהדיא ופייס אותו יתברך בשבע עשרה האם זה לא קודם? ואולי אפשר לומר שבכל זאת שקולה האיבושה נגד זה אבל אם כן מדוע לא מתברך?! וצ"ע. הרמב"ם בה"ה מגדיר המפייסו של הגמי במקרה שאין לו מה לתת לו שיהא לו כאב בין ברחמים בין בדברים. ע"כ. וכן בש"ע מובא שאם לא, יפייסנו בדברים ויראה לו לבו הטוב

שרצונו לתת לו אלא שאין ידו משגת. ע"כ. והנה גם מהרמב"ם וגם מהשו"ע משמע שענין פיוס שייך רק כשלא נותן - ובכל זאת מראה שרצונו עז לעזור לו - ואולי לא כמו. תוס'. ז"א ענין של פיוס שייך רק אם הוא אנוס ואין לו ובכל זאת מפייוסו. אבל בבאר הגולה על השו"ע מציין בסעיף ג' שצריכים לתת בסבר פנים יפות לדין של רבי יצחק (המתברך) וכן תוס' כדלעיל סובר שגם בזמן שנותן. [אבל עיין גר"א שמציין למקום אחר ועיין להלן]. והנה הרמב"ם בה"ד אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה ומתאונן עמו על צרתו שנאמר אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון ומדבר לו דברי תחנונים וניחומים שנאמר ולב אלמנה ארנין. ע"כ ונראה מהרמב"ם שיש שני דברים במפייוסו: א. לתת בסבר פנים יפות; ב. דברי ניחומים. [וכן משמע בשו"ע]. בסבר פנים יפות הוא דין הצורה שבה צריכים לתת אם נותנים בהדיא. וענין ניחומים הוא ענין כללי בין בזמן נתינה בין בזמן אחר. ואם כן אפשר לומר שכיון שפיוס שייך גם בנותן וגם בשאינו נותן אם כן אינו ענין של צורת הנתינה אלא מצוה נוספת כלשון הרמב"ם להיות אב לאביונים ולכן אינו ספור במנין המעלות. והנה גם פה מתעוררת השאלה ששאלנו במעלה הראשונה דהיינו האם שייך לחלק בתוך מעלה זו מהמעלות אחרות. ובמיוחד האם יש צורך לתת בסבר פנים יפות או אולי מעלה זו רק כלפי העני אבל לא לגבאים - אבל זה תלוי בטעמים של סבר פנים יפות וידובר אח"כ. וכן השאלה

מה עדיף חלק מהסכום בסתר או כולו בגלוי ואולי כיון שלא שכיח לא שייך לחלק, ומסתבר כולו בגלוי. או לתת לקופה לפני שהגבאי ישאל - אבל גם מעלה זו נראה לכאורה שהיא דין מצד העני ולענינו אין הבדל. בסעיף י"ד כותב השו"ע טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפילה וכו' והשי"ך בס"ק יי "וכ"ש אם נותן לקופה של צדקה קודם תפילה דעדיף טפי וכו'". ונראה דעדיף טפי בגלל מעלה דנן. אבל יש לעיין הלא כשנותן לקופה העני עדיין לא קבל הכסף מה שאין כן כשנותן לעני. ואולי העניינים קונים על ידי הקופה [ואולי בגלל זה יש נוהגים לתת לידי גבאי דוקא שהוא אח"כ שם בקופה כדי לזכות לעניינים]. ויש לעיין בזה כי יש נ"מ אם יכול לשנות. ז"א אם נאמר שעדיין לא זכו בהם העניינים אולי מותר עדיין לשנות כיון שלא הגיע לידי גבאי. ואולי יש נ"מ בזה בין קופת צדקה שבבית ובין קופה שבבית הכנסת. וכן יש נ"מ לאידך גיסא אם יהא מותר לעני להוציא מהקופה חלקו בלי רשות הגבאי. ועל כלם עיין בחושן משפט סימן ר'. והנה יש גם מקום לומר שמצד המצוה כבר מקיים ברגע שנותן בקופה אבל לכאורה הא בהא תליא. ובעיקר נראה לומר שאם יש עני שצריך מיד ועל ידי מתן בסתר יקבל לאחר זמן עדיף לתת מיד בגלוי. "...רק אם מנויים על הקופה נאמנים וכו'". הנה לכאורה היום נותנים לתוך קופות של צדקה אע"פ שלא ידועים מי הם הממונים עליה. ואין לומר שאם מסתפקים שאולי יש ממונה גם כן בסדר דהלא הרמב"ם כותב במפורש אלא אם

כן יודע שהממונה וכו'. אלא נראה שהקופות שהיום אינן קופות של צדקה של חז"ל. הקופה של חז"ל היה ענין מרכזי שבו מתרכז כל הכסף בשביל כל הצדקות, לפי גביה שנקבעה לפי יכולת האדם וחולק לכל עניי העיר ולכולם הזכות לקבל. אבל הקופות של היום כל צדקה והקופה שלה והכל הולך באופן פרטי וכל "גבא" הוא שליח של אותה צדקה. ז"א כמו שיבוא העני בעצמו - וכי אז בודקים אם חכם ונאמן הוא! וכן אם העני שלח שליח. ואפילו אם הצדקה כדי לחלק לאיזה משפחות עניות. אבל בדרך כלל לא מטעם הציבור אלא איזה איש פרטי או אנשים פרטיים התנדבו כוחם לתת ולבקש מאחרים לתת לאיזה משפחות שנראה בעיניהם או שידוע להם שצריכים. וכיון שזה מצד עצמם ולא מטעם הציבור, (א) לכן הם יכולים לתת לפי ראות עיניהם (וב) כל מי שנותן על דעתם נותן. ולכן נאמר "הממונה" בגלל שגבאי וגזברות של קופה של צדקה של חז"ל מינוי הוא מטעם הציבור וכל זה מפורש ברמב"ם פרק ט' הלכה א'. וז"ל: כל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזירים על העם מערב שבת לערב שבת ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהיא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו והם מחלקין המעות מע"ש לע"ש לכל עני ועני מזונות המספיקים לשבעה ימים. וזו היא הנקראת קופה.

3. סדר המעלות הבאות מובן, שיותר טוב שהעני אינו יודע ממי קיבל אע"פ שהנותן

יודע למי נתן, מאשר שעני יודע ממי קיבל והנותן לא יודע למי נתן. שבמקרה האחרון יש יותר בושה לעני מבמקרה הראשון. וכן לתת קודם שישאל מאחרי ששאל. (הן המעלות הבאות). אבל יש מקום לעיון לכאורה שהלא יש מעלה באמצע ז"א שבאמת הוא יודע למי הוא נותן וגם העני יודע ממי מקבל אבל לא נותן לו באופן ישיר. לדוגמא שיתן בתוך פתח ביתו של העני ואח"כ העני ימצא הכסף וכמו המעשה בגמ' של מר זוטרא אלא בהבדל שהעני כן יודע - ולא היה בסתר - הלא לכל הפחות הבושה של שעת מעשה אין לו. ובפשטות יש לומר שאין מקור לזה בגמ' ולכן לא הביאו - אבל נראה שהרמב"ם הוא המקור לשמונה מעלות ומצד הסברא היה יכול לומר "ונראה לי" כמו במעלה הששית והשביעית שאינם נזכרים אלא פשוטים, שכן משמע בבאר הגולה בש"ע [אבל הגר"א כן מציין למקורות עיי"ש] ואם כן יהיו תשע מעלות. והנה יש מקום לומר כי עיקר הבושה אינו של זמן הנתנה שלשעה מועטת היא וגם ההרגל על הכל משלה כמו שראות עינינו אלא הבושה התמידית לפני אדם זה שנתן או נותן לו [אולי כל שמונה המעלות מדובר על צורה תמידית וכן נראה מהמקרים המובאים אבל לא מלשון הרמב"ם - לשון עבר - (וגם לא מהערות מסוימות מהמפרשים)], אבל על פירוש זה קשה לכאורה מהמעלה שיתן קודם שישאל שנראה שיחסוך ממנו בושה זו - אלא אולי י"ל שזה שנותן לו לפני ששואל מראה על רצונו הטוב והחזק לתת ומדובר על נתינה תמידית זה שנותן

רק כששואל מראה על פחות רצון.

4. במעלה השביעית:

פחות מזה שיתן לו פחות מן הראוי בסבר פנים יפות [הערה: הרמב"ם מונה מלמעלה למטה "פחות מזה" לתת הרגשה שזה פחות ואינו כל כך ראוי אלא לעשות כמעלות העליונות]. קשה לומר שתמיד נותן לו פחות - מפה משמע שמדובר גם בחד פעמי. אבל יש להעיר בסמ"ג עשין קס"ב מופיע הסדר הפוך ושם "וטוב ממנו הנותן פרוטה בסבר פנים יפות" וזו אולי כוונת הרמב"ם שנותן תמיד פרוטה. יש גם לעיין בלשון שנותן לו פחות לא כתב שאין לו מספיק לתת לו - אלא מסתמא זו הכוונה - שאם יש לו ולא נותן לכאורה עובר בלאו. אלא אם נגיד שלא עוברים אלא אם לא נותנים בכלל אבל אם נותן ולא כמו שיכול לא עובר וכן משמע בסמ"ג שם - אבל בכל זאת חסרון יש פה. ואולי זו באמת הכוונה שנותן פחות מן הראוי אין הכוונה מן הראוי לעני לקבל אלא הראוי לנותן לתת. אבל אם נותן כל מה שיכול רק אין לו יותר אינו נכלל במעלה זו אלא למעלה ממנה, שעושה כל מה שיכול. ובדרך זו יובן גם מדוע דוקא במעלה זו כותב הרמב"ם בסבר פנים יפות ז"א על אף שנותן בפנים יפות בכל זאת הוה "פחות מזה" כי נראה שכולם צריכים להיות בסבר פנים יפות (אם גם השניה לפני הגבאי צריך פנים מאירות. עיין להלן). ואולי אפשר לומר שהרמב"ם מדגיש בסבר פנים יפות שאם יתן כל מה שצריך בלי עצב ובלי סבר פנים יפות עולה על

מה שיתן פחות בסבר פנים יפות - אם יכל לתת יותר ולא נותן. ועיין לקמן. ואולי אפשר לומר עוד שבשלמא כשנותן כל מה שצריך לא חל עליו חיוב של פיוס אבל איפה שלא נותן לו כל מה שצריך חל עליו חיוב פיוס ולכן צריך לתת בפנים יפות (לא תאמץ) שזו בחינה אחת של פיוס ולכן הרמב"ם מדייק בפנים יפות - אע"פ שגם בשאר נתינות יש צורך אבל אינו מעלה מצד עצמה אלא צורך בכולם - אבל פה אולי מעכב. וצ"ע.

5. פחות מזה שיתן לו בעצב. עיין ש"ך סק"ט שמדובר שעצב בלבו ולא מראה פנים זועפות שאם מראה הפסיד זכותו ועובר על לא ירע לבבך, ואינו נחשב בשמונה מעלות. אבל עיין ט"ז ס"ק ב' על עשיית אחרים שיתנו גדול משכר הנותן וז"ל: כ"ה בגמרא גדול המעשה מן העושה ואין פרושו ששכרו יותר מן העושה ע"י כפיה דהא זה העושה ע"י כפיה הפסיד זכותו כמ"ש בסעיף ג' אלא פירושו יותר משאר עושי צדקה אפילו ברצון והוי' ע"כ. וקשה, וכי בגלל שנותן ע"י כפיה הפסיד זכותו, הלא מי אומר שנותן בפנים זועפות ועוד מה נענה מהמעלה השמיני. וכן שואל הברכי יוסף על המקום, ואפילו יותר שואל הברכי יוסף שיכול להיות תחילתו בכפיה וספו ברצון גמור ולב שלם. וצ"ע. והנה עוד קשה לכאורה על הטי"ז שהלא בדרך כלל המעשה על הצדקה זו לצורך הקופה דהיינו שלא בפני העניים ואם כן מה "לפניו" פה. אלא נראה מזה שהטי"ז סובר שהגדר אינו רק מצד הרגשת העני אלא הצורה של נתינת הצדקה ז"א שלא

בתוך בלב רע אלא בלב שמח. והיה מקום לומר כך. דהנה על סעיף ה' שמוזכר שהפסיד זכותו כותב הש"ך - אפילו נותן הרבה ועובר על אל ירע לבבך וכן בס"ק ט'. שנראה שזה דבר נוסף דהיינו איבד זכותו וגם עבר על אל ירע לבבך. אבל בהגר"א - ואם נתנה וכו' שעובר משום אל ירע לבבך משמע שזו סיבה. ואם כן הש"ך אולי לטעמו שיש פה שני דברים ז"א בחינת הרגשת הלב וגם צער העני. ולכן אם לא ציער העני אפילו נאמר שעבר על אל ירע לבבך בכל זאת לא הפסיד זכותו, אבל אולי הט"ז סובר שזו הסיבה ולכן אפילו העני לא רואה בכל זאת הפסיד זכותו. אבל קשה לתלות סיבת ההפסד רק ב"ולא ירע לבבך" כיון שהסמ"ג שהוא מקור הדברים כותב כש"ך וכן הגר"א שרצינו לבסס עליו סובר במעלה השמינית כש"ך. - אבל גם זה קשה דהלא הסמ"ג כותב מפורש שאבד זכותו ומונה זו בתור המעלה התחתונה עיי"ש [שמונה בכיוון הפוך טוב מזה שנותן פרוטה ושלישי טוב שתיהם שנותן כל הראוי בסבר פנים יפות וכן הלאה]. ובזה אם כן נראה כט"ז - בכל זאת החילוק שהש"ך והגר"א עושים קיים. ועיין רדב"ז על הרמב"ם שמציין מקור להלכה ד' שנותן בפנים זועפות הפסיד זכותו גמי בב"ד מימרא של ר' יצחק שמתברך וכו'. והלא שם לא מובא ההיפך. ואולי גם דעתו שאין מצב ביניים. והנה אם נדייק בסיפור של שלמה המלך במשלי טו, יז עיי"ש, יש לדייק שני דברים: א. האדם שפגש ראשון קבלו בסבר פנים יפות אלא ציער אותו בזה שהזכיר מלכותו וב. כתוב

בפסוק לשון "טוב מיי" דהיינו טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס וכו' משמע שגם הראשון בסדר אלא השני טוב ממנו אבל מעצם המעשה ששלמה המלך לא רצה ללכת בהתחלה עם השני לא משמע כך. וכדי להסביר כל ענינים אלו אפשר להניח שלש הנחות: א. הגמ' בבא בתרא עניים מרודים תביא ביתה אעפ"כ נחשב להם צדקה שנאמר ונוגשין צדקה - ושם מדובר לענין כפרה שזה המשך דברי ר"א בזמן שביית המקדש קיים וכו' שוקל שקלו ומתכפר לו עכשו שאין וכו' אם עושים צדקה מוטב ואם לאו באים עכו"ם ונוטלין בזרוע ואעפ"כ וכו'. ועיין גר"א על המעלה האחרונה של "בעצב" מביא גמ' זו ומציין שאינו דומה לסעיף ג' (בסבר פנים רעות) וכש"ך. ויש להניח בזה שאם נותן אפילו מצטער בלבו אינו גרוע מעכו"ם ויכפר. הנחה ב': ולא ירע לבבך אולי יש מח' אפילו אם זה רק בלב, או לא עובר אם לא מראה בפנים כך, כמו לא תשנא אחיך בלבבך שצריך לעבור שלשה ימים שלא מדבר אתו ולא אומר לו שלום. הנחה ג': דהנה משמע שאם מפייסים בלי לתת גם מתברכים באחת עשרה ברכות, וכן משמע מפורש מתוסי בב"ב וכן הרמב"ם ושוי"ע ונ"כ. ואם נותן בלי לפייס לפי תוסי יוצא שמתברך בשש. וזה בהכרח כיון שהגמ' מדברת על מפייס בלי לתת אחד עשרה ואם כן שש זה מי שנותן בלי לפייס - אלא לא נותן בסבר פנים רעות. כי יש לחלק בין שניהם. דהיינו מפייסו זה להתאונן אתו ולבכות אתו לדבר על לבו כמובא ברמב"ם ובשו"ע. ולפי זה יש לומר שענין נתינה מורידה מהעני צער של

הצורך אבל עדיין יש לו צער של הבושה והדאגה והמפייסו ומנחמו מוריד ממנו צער הדאגה. והנה אם נותן לו בפניו יש לו עדיין צער הבושה והדאגה ואם מפייסו עדיין נשאר לו צער הצורך שעדיין רעב אבל אם עושה שניהם יתברך בשבע עשרה ברכות [כמנין "טוב"] שהסיר כל הצער מלבו. והנה לפי הנחות אלו אא"ל כך. דעת הט"ז שסיבת הפסד כל זכותו - דהיינו שכרו כמו שמובא באבות דרבי נתן פ"ג (מובא בהגר"א) "כאילו לא נתן כלום" בגלל שעבר על אל ירע לבבך והסיבה הזאת היא מספיק בפני עצמה לענין שאין לו זכות אפילו אם רק בלבו ולא נראה החוצה אלא אם מראה בחוץ וגם מצער את העני - לא יוכל יותר לזכות בזכותו מה שאין כן אם לא מראה לעני יש עדיין באפשרותו לפייס העני ולזכות בכל טוב, ובזה יובן הלשון ברמב"ם אבד זכותו והפסידו - מה הוסיף ב"הפסידו"? אלא כדלעיל. והנה אם רק בלבו אינו יותר גרוע מעכו"ם שמכפר לו ולכן בסמ"ג באמת מובא ששאר המעלות טובות ממנו - אבל גם בדרך זו יש משהו, דהיינו כפרה. ולפי זה אפשר אולי לומר שבמעשה של שלמה היה הפוך שכיון שקבל אותו בסבר פנים יפות אלא אח"כ ציער אותו גם לו יש איזה חלק ולכן אומר לשון "טוב מ". ולכן טוען הט"ז שלא יתכן לומר שהמעשה יותר טוב מעושה זה שהלא אם עושה בעל כרחו בעצב בלבו ואפילו לא לפני העני רק כפרה יש לו והמעשה יש לו יותר לא רק כפרה אלא גם יותר דהיינו זכות אבל העושה על ידי כפיה אין לו זכות רק כפרה ולכן מסביר הט"ז מנותן

בעלמא. וממילא לא קשה עליו שלא דומה מעלה השמיני לסעיף ג' שגם הט"ז מודה שאינם דומים - אבל בזה הם לא דומים לענין כפרה אבל לענין שאין להם זכות דומים. אבל הש"ך יסביר שאין אל ירע לבבך סיבה ואפילו אם היה סיבה אבל עובר רק בגלוי ולכן אינו שייך למעלה השמינית. וגם לא קשה לו מהסמ"ג שמפורש מונה אותו, שאינו מונה אותו בתור "מעלה" אבל הרמב"ם וש"ע מונים בתור מעלה וסובר הש"ך שאם מהני רק לענין כפרה לא שייך לקרוא לו מעלה. ואא"ל שזו כוונת הגר"א דהיינו כהסברנו הט"ז - שלכל הפחות כפרה יש לו ונקרא צדקה וראוי לקרוא לו מעלה כהט"ז - ויתכן שגם סובר שאינו עובר על אל ירע לבבך - בכל זאת חסר בסבר פנים יפות שזה חלק ממעשה הנתונה שעוזר להפיג צערו ולכן הרמב"ם וש"ע כוללים ספ"י יחד עפ פיוס. וכן באבות דר' נתן פ"ג עיי"ש. אבל פה שרק מפיג הצורך אבל לא את צער הבושה וצער הדאגה אינו ממעלות ההם אבל גם אינו הצורות הנפסדות. (ואם כן) ולסכום יוצא שהש"ך סובר שיש לו זכויות ומעלה היא בצדקה אע"פ שהתחונה בהן - ולא עובר על כלום ולא חסר כלום. לפי הגר"א גם לא עובר ואינו דומה לסעיף ג' שכיון שעובר הפסיד גם זכותו וגם כפרתו ופה לא הפסיד כפרתו והוה מעלה אבל זכות אין לו שחסר בצורת הנתונה שלא נתן בסבר פנים יפות. ולפי הט"ז הפסיד זכות כיון שעבר על "אל ירע לבבך" אבל לא כפרתו כיון שלא ציער העני שעיקר הצדקה היא הפגת צער העני כמוסבר בהנחה

השלישית.

בסוף יש להעיר על לשון הרמב"ם והשו"ע
שאם אין לו לא יגער בו - מהיכי תיתי
שיגער בו - אלא הכוונה שהוא יגער בו
"לשם שמים" שילך לעבוד לחפש עבודה
וכו' - ובכל זאת אסור שהוא מצער אותו

כמו שמצאנו שחז"ל אמרו על פנינה
שהכעיסה את חנה כדי שתתפלל ובכל
זאת נענשה - הכל בגלל הצער. אלא יש
לפייס ולייעץ בסבר פנים יפות להיטיב
להם כמבואר ברמב"ם ושו"ע ע"כ.